

Politikai
röpiratok.

147.

147
1308

A MILLENARIUM

ÉS A

HONALAPÍTÁS EMLÉKE

MEGŐRÖKÍTÉSÉNEK KÉRDÉSÉHEZ

KAPCSOLATBAN SZÉCHENYI ÜDVELELDÉJÉVEL.

IRTA

ROZSA PÁTER.

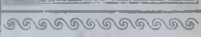

7.

BUDAPEST, 1880.

IFJ. NAGEL OTTO KÖNYVKERESKEDÉSE

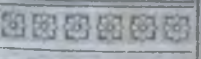
A NEMZETI SZÍNHÁZ BÉRHÁZÁBAN.

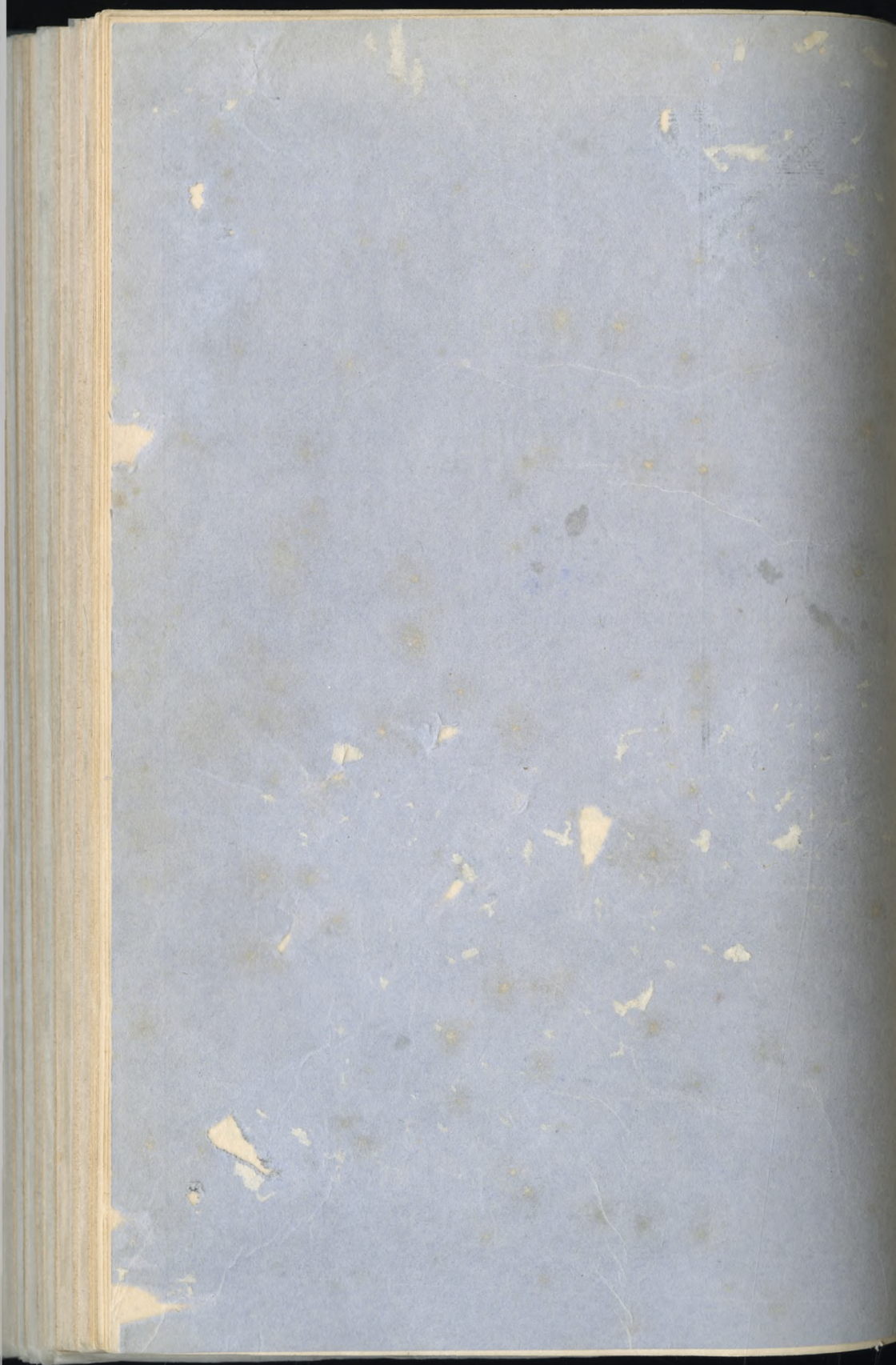

A

**SZÉCHENYI-
SZOBOR**

**LELEPLEZÉSE
ALKALMÁBÓL.**

A SZÉCHENYI-SZOBOR LELEPLEZÉSE

ALKALMÁBÓL.

A MILLENARIUM

ÉS A

HONALAPÍTÁS EMLÉKE

MEGŐRÖKÍTÉSÉNEK KÉRDÉSÉHEZ

KAPCSOLATBAN SZÉCHENYI ÜDVLÉLDÉJÉVEL.

IRTA

RÓZSA PÉTER.

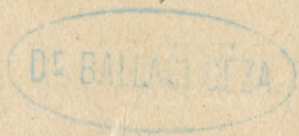

BUDAPEST, 1880.

május hó 23

IFJ. NAGEL OTTO KÖNYVKERESKEDÉSE

(A NEMZETI SZINHÁZ BÉRHÁZÁBAN).

Az olvasóhoz!

A tárgy, melyre ezúttal a társadalom, a nagy közönség s különösen az illetékes testületek figyelmét felhívni kívántam: nemzetünknek legégetőbb teendői közé tartozik.

Itt az idő, hogy komolyan foglalkozzunk e kérdéssel, ha valami, nemzetünk méltóságához és a magasztós tény nagyságához méltót akarunk cselekedni.

Valamely részletes programmal nem léphetek föl, azt avatottabb, hivatottabb elméktől várom. Én csak az eszmét vetem fel, mely tárgyánál fogva a vele való komoly és beható foglalkozást okvetlenül maga után vonja.

Teszem azért, hogy a közfigyelem erre irányoztassék, hogy a hivatottak tevékenységét fölkeltssem.

Teszem ezt ma, mert eszmém gróf Széchenyi eszméjével lényegileg azonos, s az ő »Üdvölet-déjének« némi módosítását, illetve bővítését célozza s mert ép alkalomszerűnek találom a halhatatlan férfinak egy nemes irányú tervét föleleveníteni ma, midőn szép tetteinek és nagyságának emlékszobra az utókor számára ünnepélyesen átadatik.

• Széchenyi nagy lelkének szelleme lebegjen közöttünk!

I. BEVEZETÉS.

Tíz év mulva — de már annyi sincs hátra, mert 1889-ben lesz — 1000 éve annak, hogy dicső eleink atelközi ideiglenes hazájukból a bolgárok által kiszorítva, nyugotnak indultak új állandó lakást keresni, s átkelve a Kárpátokon, a hős Árpád és vezértársainak vezérlete alatt a kunok és székelyek maradványaival egyesülve — a mai Munkács táján megtelepedtek, s azután Zalán és Szvatopluk birodalmát hősien elfoglalván, mai édes hazánkat, a nagy Magyarországot megállapították.

Nem szándékom a honalapítás nagy és dicső tényét részletesen leírni, mert sokkal gyengébbnek érzem magamat, hogysem e magasztos tény kellő méltatására hivatottsággal kérkedhetném; — de szükségesnek sem látom azt, mert föl sem tételezem, hogy kedves olvasóim előtt jeles történetíróink művei alapján imádott hazánk alapításának története ismerős ne volna.

Köztudomású tény, hogy 1889-ben lesz ezredik éve annak, hogy dicső őstünk a honalapítás nagy művét befejezte.

Nagy idők és nagy emberek fenséges emlékét idézi fel e gondolat minden igaz magyar honfi keb-

leben. Dicső vezérek, dicső királyok, véres harcok, százados küzdelmek külellenség és belviszály ellen — megannyi fény- és árnyképek vonulnak el lelki szemei előtt — és elmerengve az annyi dicsőt és magasztost, annyi szomorút és gyászost rejtő mult emlékein — lelke mélyéből, teljes örömmel és lelkesedéssel tör ki a koszorús költő dala:

»És annyi balszerencse közt,
Oly sok viszály után,
Mefogyva bár — de törve nem
El nemzet e hazán!« . . . . .

A fénypontok közt természetesen feltűnnek a számos viszontagság sötét képei: de ezek láttára az áhitat szent gerjedelmétől indítatva rebeg hálát a mindenható isteni gondviselésnek minden honfi kebel azért, hogy annyi válság és viszontagság közepette nemcsak veszni nem engedé a magasztos küzdelmekben megfogyott nemzetet, hanem erőt és kitartást öntött lelkületébe, hogy küldetéséhez képest kivivhassa magának azon díszes helyet, mely a szép, nemes és igaz iránt való küzdelmei és a folytonos előre törekvése közben őt a többi művelt nemzetek sorában joggal megilleti; és önként fölmerül az ember keblében az eszme, hogy egy nagy nemzet életében ily ritka mozzanat méltó megünneplésre és megörökítésre vár.

Ily eseményt az utókor számára emléekben kell tartani!

Nem kérkedem avval, hogy az én agyamban támadt legelőször a gondolat, hogy a magyar nemzetnek önmaga és dicső multja iránti kötelessége, méltóan megünnepleni honának ezredéves fennállását.

Sokan foglalkoztak előttem ez eszmével — legalább annyi lelkesültséggel és jóakarattal — de bizonyára nagyobb hivatottsággal és képességgel, mint az én csekélységem; sőt őszintén beismerni tartozom, hogy annak, miszerint e közérdekű kérdést jelen alakjában ezúttal a nyilvánosság előtt föllevenitem, legfőbb indító oka egy igen derék, itt megtelepedett idegen származású, de új hazája iránt valódi lelkesültséggel lángoló, németajkú polgártársunk buzdítása és támogatása.

A legközelebb lefolyt tíz év alatt számos jóakarató, de kevésbé szerencsés s e szerint kevesebb elnézéssel és jóakaró támogatással fogadott eszme, terv és javaslat merült föl hazánk ezredéves fennállásának méltó megünneplésére vonatkozólag.

Tudomásom szerint először is Blana Szilárd világtalan honvéd-százados lépett föl egy ily irányú javaslattal, nem kívánván egyebet, mint a főváros előtt, t. i. Rákos és a szent-lőrinczi puszta felé 10—13 millió forintnyi költséggel kisajátítandó 10—12, vagy több ezer holdnyi területen egy állandó világkiállítás létesítését, — természetesen a föld kerekiségén élő minden egyes nemzet által a neki kiosztandó és ingyen átengedendő külön területeken — óriási körfalak közt — saját költségén létesítendő — kiállítási épületekkel, termekkel, árúhelyiségekkel, mulató kertek, ligetek és déli növényházakkal, naponkint 2—2½ millió akó vizet szolgáltató óriási vízvezetékekkel — a létesítendő tavak, rög-tönözendő folyók, csatornák, aquariumok stb. táplálására; — továbbá lóvonatú és gőzmozdonyú vasutakkal.

A magyar nemzet kiállítása állítólag nem kerülne többé 13—15 millió forintnál, s e szerint a nemzet kiadása kerekszámban csak 25—28 milliót tett volna ki.

E halva született eszmére nézve csak azt kívánom megjegyezni, hogy — tervező állítása szerint — e tervről Deák Ferencz, a nagy hazafi, kedvezően nyilatkozott, felismerte azon előnyöket, melyek ezen nagyszerű vállalatból az országra és a fővárosra hároml-nának, de megfontolva egyuttal a politikai és nemzetgazdászati viszonyokat, csakis egyedül azon iszonyú költségek riaszták vissza annak pártolásától, melyeket ezen óriási vállalat igénybe venne.

Azután Illyés Dezső lépett föl hasonló tervezetekkel. Hogy miben állott az ő terve, arra már világosan nem emlékszem, s most hamarjában nyomára nem akadhattam.

Voltak ismét, kik Pusztaszeren egy kápolna felépítésével beérték; mások egy történelmi mythologicus jellegű óriási emléket ajánlottak a Gizella-téren, ismét mások egy walhallát a Gellérthegyen. Javasoltatott a Duna folyam illustrációja stb. stb.

Legújabban Borsodi Szilágyi Dezső építész (valjon nem azonos ama Illyés Dezsővel?!) adott ki egy füzetet, melyben 34 lapon át foglalkozik a honalapítói emlékszobor kérdésével, s Árpád, a honalapító, emlékszobrának felállítását javasolja, magyar walhallával és emlékszobrokkal, kapcsolatban a Károly körút és Dohány-utcza szögletén, vagy pedig a népszínház mögött, a nagy köruton.

Igazat adok neki, hogy: »Menthetlen, sőt több, szégyenletes és lealázó dolog mindnyájunkra, hogy a nagy honfoglaló Árpád emléke és alakja mindez ideig megörökítve nincsen!« de ennek még nem mult el, sőt csak most érkezett el az ideje s épen azért nem mondhatom el vele, hogy: »nem tarthatjuk magunkat

méltó utódaiul, ki nekünk új hazát szerzett, s nem vagyunk érdemesek arra, hogy ajkainkra vegyük nevét, mert feledni tudjuk emlékét!«

Oh nem feledtük el a dicső honalapító emlékét, mert az mindnyájunk szívében él; — s méltóknak érezzük magunkat hozzá, mert szeretjük hazánkat és minden módon igyekszünk nagygyá és széppé tenni azt, oly nagygyá és széppé, a mint csak ő tenni akarhatta!

Szobort is fogunk emelni emlékének! hogy a külföld, az idegen is lássa, tudja, hogy szeretjük őt is, hazánkat is, és hirdesse az egész világon, hogy 1000 éven át megvédtük, megtartottuk, szerettük és ápoltuk általa szerzett, ránk hagyott s utánna következő őseink által nagyobbított, fejlesztett és művelt nemzetek sorába emelt örökünket.

Pest városa még 1868-dik évben foglalkozott e kérdéssel és e tekintetben az érdem az akkori főjegyzőt, Gerlóczy Károly mostani első alpolgármestert illeti, a ki az indítványt megtette. Ennek alapján — természetesen egy bizottság meghallgatása után s ennek javaslatához képest — a városi közgyűlés 1870. évi márczius 30-án határozatilag kijelentette, hogy a honalapítás ezredik évének megünneplését s megörökítését tárgyazó ügyet első sorban országos, nemzeti ügynek tekinti, s e célból az országgyűléshez azon kérelemmel járult, hogy kebeléből egy országos központi bizottmányt oly utasítással küldjön ki, hogy ezen magasztos ügyet országos szempontból vezérelje és az összes törvényhatóságokkal érintkezvén, a célnak megfelelő módok felhasználása mellett annak idején végeredményre vezérelje.

A Barna Zsigmond akkori főjegyző, most tanácsnok által fogalmazott feliratból jónak látom közzé tenni a következő részletet:

»Nemzetünk, melynek ezer éven át minden nyomára az emberi méltóság veti magasztos fényét, nem tudhat megfélekedezni kötelességéről sem mások — sem maga iránt; s míg az elsőről tanuskodnak történelmének lapjai, az utóbbira nézve mindenkoron megmutatá, hogy képes is, akar is lelkesülni mindenütt, hol a multak szép és nagy emlékének tiszteletben tartása, a jelen korszerű eszméinek megtestesítése és egy szebb és jobb jövőnek szilárd alapra fektetése feladatául jutott.

»Az idő, midőn a honalapításnak ezredik éve bekövetkezik — nincs ugyan nagyon közel, de ha az egyén életében az attól elválasztó időköz nagy tényező is, nemzetek életében csekély az, midőn a nemzetnek teljes nagyságában kell magát bemutatni, hogy az utókornak a kegyelet valamely nagyszerű emlékét hagyhassa vissza.

»Pest város közönsége tehát nem tartja most már korainak, országunk törvényhozó testülete előtt kifejezést adni azon buzgó kérelmének, miszerint hazánk ezredéves fennállásának országosan leendő megünneplése, de egyszersmind nemzeti életünk ezen egyik legfőbb mozzanatának a nemzet méltóságához illő bármely nagyszerű intézmény által az ország szívében leendő megörökítése iránt hathatósan intézkedni méltóztassék. . . . .

. . . . Biztosítván részünkről, hogy az ügy szentsége iránti lelkesedésből kifolyó áldozatban Pest városa közönsége magát túlszárnyaltatni nem engedi.«

Ezen felirathoz hasonló köriratban az ország valamennyi törvényhatósága felkérte a szép eszme támogatására; tudtommal országszerte mindenütt lelkesedéssel fogadtatott, de az akkori törvényhozás a dolgot idő előttnek, majdnem nevetségesnek találta.

Nincsenek kezeim között az akkori országgyűlési naplók, időm sincs az ottani tárgyalások reprodukálása végett azok felkeresésére: tény azonban az, hogy az eszme az országgyűlésen nem a minden magyar által jogosan várt lelkesedéssel karoltatott fel s eddig semmi sem történt a kezdeményezés iránt.

Gerlóczy alpolgármester 1876-ban újabb előterjesztést tett az 1870-iki feliratban kért intézkedéseknek az országgyűlés előtt leendő megsürgetése iránt: ez azonban — tévedésből vagy gondatlanságból — mind- eddig nem történt meg.

Szomorú, de való!

És a magasztos eszme — mely egyesek egész lelkét eltölti — a nemzet színe előtt, a társadalom kebelében szunnyad.

A szunnyadót fel kell ébreszteni és én e szerepre vállalkoztam.

Ne vegyék ezt tőlem rossz néven kedves honfitársaim! Nem szereplési viszketeg ez, hanem egy igaz honszerelennel telt kebelbe elzárt s ott folyton élő, forrongó eszme hangos kitörése.

Egy szent kötelesség, melyet bárkinek, a ki e hazának igaz fia, meg kellett volna tenni régen!

Ne tekintsék csekély személyemet! Ne tekintsék azt, hogy ki, hanem hogy mit akar? mit kíván? mit óhajt?

Azt óhajtom, azt kívánom, azt akarom, a mit minden magyar embernek óhajtani, kívánni, akarni hazafiui szent kötelessége.

Hogy hazánk ezredéves fennállása annak idején méltó fényvel megünnepeltessék és a honalapítás magasztos tényének emléke az utókor számára az ezredik évforduló alkalmából a kegyelet ébrentartása és a jövőre való lelkesedés fejlesztése érdekében, valamely méltó, maradandó közmű létesítése által megörökítettessék!

Sokkal csekélyebbnek érzem, hogysen hivatottnak és képesnek tekinthetném magamat az ünnepélyességek hosszú sorának programm-tervezetére nézve bárminő javaslatot készíteni! Ez egy, a nemzet jeleseiből alakítandó országos bizottság feadata leend.

De mert nézetem az, hogy ily magasztos ünnep méltó megünneplésére nem elég bármily nagyszerű és fényes külső, mulandó ünnepélyességek, multságok, díszmenetek, közlakomák, beszédek stb. rendezése és eljátszása, hanem kell, hogy a nemzet valamely maradandó, nagyszerű emlékmű, vagy középület létesítése által adjon valódi komoly és méltó jelleget a nemzetek életében felettebb ritka s különösen ránk nézve kiválón magasztos és nagy jelentőséggel bíró mozzanat megörökítésére: ez utóbbira nézve bátorkodom elmondani szerény véleményemet s esetleges figyelembe vétel végett közzé tenni, miben találnám én a legméltóbb tárgyat a honalapítás ezredévének, hazánk ezeréves fennállásának megörökítésére.

II. SZÉCHENYI ISTVÁN ÜDVLELDÉJE.

Halhatatlan Széchenyink, a legnagyobb magyar. kinek emlékszobra ma, 15 évvel az 1865-ben bekövetkezett szomorú és gyászos halála után, méltó ünnepélyességgel lepleztetik le, még 1843-ban közzétett »Üdvlelde« című munkájában behatóan és többé-kevésbé részletességgel is foglalkozik a nemzet nagyjai számára létesítendő nemzeti temetőnek, egy magyar walhallának eszméjével, melyet ő — másoknak »diadla, nyugda, emlékde, csönde«-féle magyarított kifejezése ellenében — következetesen »Üdvleldének« nevez.

Azt hiszem, nem lesz érdektelen a t. olvasó előtt, ha nagy Széchenyink ezen eszméjével megismertetem s illetőleg azt fölelevenitem s közlök egyetmást abból, mit erről, említett munkájában, ismert lelkesültségétől áradozó, de a mellett erőteljes és zamatos irányával, egy a haza iránt páratlan szeretettől lángoló szív és annak felvirágoztatásán fáradhatlanul munkálkodó lángelme komolyságával előad.

Széchenyi így vezeti be előadását:

Bármilyen legyen hitünk, vallásunk; ha szórakodás által egészen el nem szédül fejünk, s tökéletes állatíságba nem merülünk, bizonyosan fel-felnyilvánul néha előttünk életünk komolyabb pillanatiban saját belsők. Semmiségünk, létünknek

hajszálon függése, s belbecsünknek vajmi csekély volta tárva áll akkor előttünk, s visszaborzadva minélelőbb menekedni törekedünk ez iszonyatos öntudattal; s meglehet, a fiatalsági hév, szerelem, nagyravágyás, kincs s hirkoszorú utáni ittas felingerültségünk s általános szórakodásinkban menekedünk is, és évekig élünk hatalmunk, bölcseségünk s erényeink édes önámítási vagy egyéb ábrándaink között. — Az élet alkonyán azonban, és néha az önmegismerés keserű gyümölcsének véletlen megízlése által előbb is, mikor mindinkább sürget valami magasb hatalom magunkkali számvetésre, egymásután eltűnnek a magunk alkotta mennyország varázsképei, s tisztán látjuk, földileg szólva, bármi jó és derék embereknek tartatánk és illyesek valóban voltunk is, milly felette parányi az, mire némi megelégedéssel tekinthetünk vissza, s azon kevés is milly salakteli; midőn indulatink, szenvedélyink, gyengéink kicsapongási felhalmozva mutatkoznak keblünk tükrében, s a kétség görcse vonja mellünket össze: valljon hátramaradó létünk elég hosszu leend-e, s mi elég erőt fogunk-e lelmi magunkban, mind annak csak távulról is helyrehozására, mit lepergett létünkben elmulasztánk, elhibázánk, sőt elrontánk; s akkor, ha földi diadalink netaláni tömjéne s innen fakadó gögteli elbizottságunk tökéletesen el nem vakít, vagy állati kábultságba merülve eszmélő-tehetségünk egészen el nem hágy, leomlani leszünk kénytelenek azon láthatlan mennyei hatalmak előtt, kiknek kezeiben habár sajátlag legszabadabbak, átaltján véve még is csak eszközként szolgálunk. — Sok erős hajlandó ugyan az ellentállásra illykor, s független iparkodik mozogni a nagy egyetemben; de hiába, s bármilly nagyon viselné is homlokán eredetének az istenekkel háboruban volt jeleit, táruljanak előtte csak az öröklét kapui fel, de higgadt, éber állapotban minden mánortul menten: s földi nyomoruságánál fogva összerogyik. — Bús és komoly az emberiség sorsa, s még a legerősnek lelke is megborxad, ha pillanatilag felgördülnek annak kárpitjai.

Ember-sorsával lehetőleg kibékülni, s elszánással élni emberileg, marad is azért a földi legfőbb bölcseségnek összevege; s ha van valami, mi képes angyali vágyaink és állati

gyengéink szünetlen harczi közt, némi írt bájolni létünk komolyabb pillanatira, mikor magunkba szállunk, melyek azonban noha keserűek, bizonyosan még is a legmagasztosbak, mert a leglelkiebbek: az valóban semmi egyéb, mint azon szomj, azon őszinte vágy, jóllehet a nagy egyetemben egyedül ephemer férges vagyunk, habár csak láthatlan parányt is, tiszta lélekkel hordani a határtalan mindenség feldicsőítéséhez. S az emberiség milliárdnyi csábszövevényei közt ugyan milly uton mivelhetni ezt legbiztosabban? Valóban sem a hirsomj, földi nagyság, kincs és hatalom álfényü köreiben, sem az olly könnyen elkábuló sokaság apotheosisai közt, hanem egyedül azon egyszerű viszonyokban, melyek közé minden halandó állítaték, s hol Scytha Anacharsis lelé üdvét, mikor bejárván a világ legkitünőbb részeit, s bámolván más nemzetek nagyságát, meg nem romlott gyermeki kedélyvel s örömittasan tért ismét pásztornépéhez vissza, s mint hú rokon, hú barát, hú hazafi s hú embertárs lehélé ki vég-leheletét; jutalmul pedig a hűség azon díját nyeré, melly a lelkesnek — ki azonban, míg ember, emberileg s nem földfölötti légkörben él — legédenibb: köz megtiszteltetést, és sírhantjára a honfi-hálakoszorút.

S im e felfogás — miután a polgári erények egyszerű szabályit hirdetem csekély erőm szerint, mióta számot veték magammal, és mennyire ezer gyengéim közt birtam, tetteleg is törekedém azok hervadhatlan báját másokkal is megszerettetni — e felfogás, mondom, hozott már több évek előtt azon gondolatra, mellyet »Kelet Népe« című legközelebbi közlésemben nyilváníték: nem volna-e nemzeti kifejlésünk lépcsőfokozati közt a teendők során tán az is, hogy mint az érintett munkámban hozám fel, a budai hegyekben, honunk közepén, és ekkép némileg szívében állitnánk temetőt, egy szabad ég alatti Üdvöldét — — — — — hadd lelné a helyen a hátra maradtak megemlékezés hálavirágít a derék. — — — — —

Nagyon tartottam, mennyire fogna ez soknak visszatszeni, vagy inkább sok által semmibe sem vétetni, s ekkép becsméreltetni. — — — — — S igazam volt; mert Üdvöldém értésére nemcsak egy a mindennapi örömök szük

körében keringelő uracsnak ajkai redőztek szánakozó gúnymosolyra, de még a leglelkesbek is, kiknek — fájdalom — egyikét *) azóta közülünk kiragadá a végzés vas karja, s kit most ravatal borít, vajmi könnyü szerrel kezelték azt, mit én — mint az most tán kiviláguland — korántsem mint a teendők legsürgetőbbikét, mint valami életkérdést, vagy minden sebeinkre írt hozó panaceát, és ekkép köztehetséggel létesítendő, de csak mint ollyas valamit hoztam fel, mi tán nem éppen időnkünti volna; mert fajtánknak, azt hiszem, felette üdvös »magába szállását« tán nagyobb mértékben mozdíthatná elé, mint sok egyéb határ nélkül fontosabbnak látszó.

A nemtetszésnek s kevés méltánylásnak érzete azonban nem tartóztatott az eszmének szőnyegre hozatalátul, valamint az most sem hátráltat annak tán végképi megalapításátul is; jóllehet most sem érzem kevesebbé, mennyire fogna annyi és olly sürgető tennivalóink közt illy különöz bélyegü kísérlet visszatetszeni soknak, sőt nem egy által a legméltányosbnak látszó gúny fulánkjával is érintetni. — — — — —

És alkalmasint sok ideig — tán örökig — fog felette közönyös, sőt boszantó vagy szánakozó kacaját gerjesztő állapotban tengni az egész, ha t. i. nem fejlődik az czélszerűleg ki, s ha mindenek előtt a magyar nem fog jobban kitisztulni salakjaibul, mint eddigelé. — — — — —

Azután — bizonyos elmefuttatás után a nevetséges és magasztosról — így folytatja:

Tegyük fel, ha idővel tenger veszélyek és bajok után, üdülni kezdene vérünk, s a helyett, hogy háládatlan teoriákban, felszínes kísérletekben és irigy agyarkodások és hiu »mind-egyik akarja vinni a kolompot« féltékenységek közt pazéroljuk el legjobb erőnket, egy lelkes nemzeté forna mind inkább össze a magyar, melly nemcsak elágazó lelkesedéssel, de az állodalom minden tagját átható közszellemmel bír, s ha akkor a szerencsés ivadék elhunyt jobbaink néhányait, kik a kísértet óráiban el nem csüggedének, de öröki elbukástól megmenték

*) Dessewffy.

s mind magasbra emelék a magyart, mirül nemzet szigoruan itélt, a mindennapi élet elszóró körén tulemlve honunk központi hegyeiben már nyugodva lenné: s valljon azt hiszszük, nem fogna az akkor éppen olly szent érzelmeket gerjeszteni minden nemesb kebelben, mint az most, az istennek nem elég tiszta, az ármánynak ellenben nem elég erős voltunknál fogva, némi kevés kivétellel ma általjánosan véve, alkalmasint a nevetségesnek vagy legalább a felette közönyösnek színében jelenik meg?

Tegyük fel e jobbra fordulást — s kérdem, miért ne tennénk illyest fel; mert hiszen ha kifejthetési erőnkben s szebb jövendőkben nem bizunk, akkor inkább tüstént düljünk sírba, minthogy kifejthetési erőnk hihetőségén és szebb jövendők reményén kívül de legkisebbel sem bírunk — akármiként ábrándozzék is tudja Isten milly elsőségünkrül a felszines elbizottság vagy a magát kéjképekben ringató hazai kedély — mivel a »valónak« itélőszéke előtt csak távulrul is mint »tökéletessel« kérkedni volna jogunk; — tegyük tehát e jobbrafordulást fel, és meglátjuk rögtön, nem olly igen nevetséges vagy közönyös színben fog eszmém mutatkozni, kivált ha emlékezetünkbe akarjuk hozni, hogy a megbecsültetés illyféle nyughelyei már régi időkben is léteztek, mikor többek közt Egyiptom szigorú ítéletet hozott az elhunytakról, mitül a jobb ember éppen nem retteg, s újabb időkben több más nemzettel nagy Britannia is milly magaslelküleg jutalmazza meg a hazáért jól érdemlett fiait, hol uton utfélén nemzet-emelte szobrai mutatkoznak az elhunyt híveknek, s hol Westminster tiszteletes boltozati közé a legállatibb sem léphet mély megilletődés és elérékenyült kedély nélkül, mert ott a költő, valamint a status embere, halálos sebektül elvérzett bajnok, mint nemkülönben a gőzerő szerencsés alkalmazója sat., szóval: — minden igyekezet, melly isteni szikra által sikerre vagy érdemre fejtett, és ekkép bármilly különös utakon is a haza-, általa az emberiség-, s ez által a mindenségnek feldicsőítéséhez járult, egyiránt nyeri el nemcsak nyughelyét, de a hazafiak, sőt az egész emberiség közmegtisztelését is. — S ha erre figyelmezőnk, ha ezt átgondoljuk, nemde tüstént józanabb színben jelenik meg zsenge tervezetem, ugy hogy valóban, ha a lelki örömök élvezete csak egy kissé van

is inyünk szerint, és istenben s magunkban bizunk, hogy fajtánkból még lesz valami: lehetetlen, mikép a felhoztakat minden legkisebb méltánylat nélkül a nevetségesnek szinpadára állítsuk. Minden azonban az eszmének alkalmazásátul függ, mi ha rövidlátólag, a dolog csak egy oldalát tekintve, rögtönözve, s általában szük- vagy igen is tágkeblüleg történik. lehetetlen, miszerint a már kezdetben ehibázott, csak szaporán ismét tönkre ne düljön, vagy legalább virágtalan állapotjából valaha is kivergődhessék; s okvetlen mindenkorra el lesz hibázva az egész. Ámde ennek eszközlése, úgy hogy már megindultakor, zsenge korában birjon némi méltósággal nemzeti temetőnk, nem olly könnyű, kivált ránk magyarokra nézve nem, kik — a vallásos de divatot többé nem határozó törököt kivéve, ki hasonlólag különös becsben tartja jól érdemlett elhunytait — olly szomszédok által vagyunk környezve, kik efféle nemzettemetői eszmék iránt általján nem felette nagy sympathiával viseltetnek, s kik a mellett, hogy illyeseket velükszületett elménczkedésük-nél fogva sokszor igen diadalmasan torzzá tesznek, vérünk tán éppen legjobbjaikat rendszerint felette különczködő, gyakorlati életre éppen nem való léghajósoknak tartják. Eleinte nagy sympathiára tehát nem igen számolhatunk, és azért annál óvakodóbbaknak kell lennünk elhunyt honfiaink kiválasztásában, mert csak így adhatunk a tárgynak némi méltóságot. —

A tárgy tehát épen nincs napirenden kívül, s haszna több, mint első pillanatra mutatkoznék; mert gondoljunk csak olly helyet közel fővárosunkhoz, hol könnyen megfordulhat minden magyar, hol azoknak hamvai egyesítve s méltányolva volnának, kik emlék nélkül annyiaktul felejtve, sőt rokon hiveiktül is csak ritkán említve — mert hiszen illyen a gyarló ember — most elszórva feküsznek a hon minden részeiben, hazánknek azon derékei, kik nemzeti életszitránk elalvását gátolák s azt magasbra fejték, kiket minden magyar ismer és tisztel, de én ez alkalommal nem kívánok megnevezni, s ugyan kérdem, nem volna-e az érdelet, távol az élet zajától, magunkba vonulva, a hely színén rebegni hálát hazánk elhunyt hősei felett; és nem volna-e hasznos a lelki örömök ily magasztos élvezetivel mind-

inkább megismerkedni és azokat megkedvelni, mi által nem egy minden szépre és jóra fogékony, de még tétova kebel, ha nem is rögtön, de lassanként bizonyosan megnyerné azon — hazát és ekkép az emberiséget feldicsőítő — irányt, melyet a megbecsült árnyak tartának éltükben, s melly nélkül, akárki mit mond, sem igazi becs, sem valódi üdv e világon nincs? Képzeljük ezt egy kissé clevenebben, s gondoljuk csak, milly gyönyörű lelki benyomást tenne az sok »csak most éli tavaszát« hazánkfiára, ha nemzetünk virága, vagy inkább »lelki kivonata« legalább testileg így egyesítve s könnyen felkereshetőleg lenné nyugtát, és az életben félreismert, félreértett, nem méltánylott, sőt gyűlölt s üldözött, és nemcsak testi nyomoruságtul, de az elszigetelésnek erkölcsi kínjaitul is szívetörött, de még is utolsó leheletig bajnokilag vívott, végre itt nyerné a megismerésnek s hálának noha bár késő, de azért annál inkább megérdemlett koszorúját: ugyan kérdem, nem szállna-e sok, a legdicsőbb igazsági szomjjal tölt, de vérének és első felfogásának parancsolni nem tudó igazságtalan magába, s olly könnyen elítélné, kárhoztatná-e az élöket, kiket könnyen fel nem fog, mint az ma olly mindennapi, ha naprul-napra mindinkább tapasztalná, hogy tán nagyobb számmal érdeemesíti a félrevezethető, de elvégre igazságtalan lenni nem tudó nemzet, ez utolsó jutalomra az éltükben kevésé méltánylottakat, sőt üldözötteket, mint azokat, kik fény és tömjén közt élték le napjaikat? S ha efféle tapasztalatok által lassanként a nemzet minden tagjában szokássá válnék, embert könnyen nem kárhoztatni, s tetteire, bármilly különösöknek sőt visszásoknak látszassanak is lenni azok, tüstént a hazaárulás bélyegét nem sütni: ugyan kérdem, ha nem vétetik kétségbe, hogy szép példák s a mindenben győző igazság kedvessé tétele által van megvetve a nemzetek legtartósab alapja; ugyan kérdem, minden haszon nélkülinek, vagy csak közönyösnek mondhatni-e tervem minélelőbbi kivitelét? — Ugy látszik, nem. — — — — —

Szánakozva bámulok az Istenhez soha nem térőn, ha tul nem becsüli magát s végig következetes marad; bámulom erejét, de sajnálom a legfőbb jóvali rokotalansága miatt. — Utálatra méltónak tartom ellenben az istentagadót, ki azonban

veszély közt szepeg, és kereszthez borul; és előttem csak az látszik talpra esettnek, ki főkép csend és béke közt naponta felemeli lelkét a legdicőbbhez, veszély közt azonban tán rövid fohászon kívül, semmi hosszas és panaszló litániát soha végperczig nem intonál.

Rendelkezzünk mi tehát ennélfogva nemcsak egyéni- de nemzetileg is, midőn még aránylag csak felette kicsi haboktul hányatunk, s a nagy veszélyek küszöbe tőlünk még távolabb, t. i. most, s pedig egy cseppet sem azért, mintha szerencsés kimenetelen lágyszívüleg s előlegesen már kétségbe esnénk, s már a »legvégsőkben« éreznők magunkat; hanem hogy e tekintetben is rendben levén, asszonyi elgyengülések- és panaszokra ne fakadjunk, erőnket ez által ne fogyasszuk a megvívás óráiban, de elszántan vagy verjük vissza a ránk idézett veszélyeket diadalilag, vagy bukjunk a mindenség feneketlen-ségibe panaszlan.

Saját felfogásom szerint — mint ez az előadottakbul, úgy gondolnám, elég világosan kitűnik — egy nemzeti temetőnek felállítása tehát — mert törvényein, szerződésein kívül, mint mondám, ugyan mikép rendelkezhetnék nemzet magáru más-kép? — nemcsak a lehető legsürgetőbb temivalók, de egyenesen az életkérdések során áll.

Felfogásomat azonban senkire sem ohajtom kényszeríteni, s egész kiterjedésben tudom méltányolni másoknak a fenforgó tárgy körüli véleményét is, s annál inkább, mert az életkérdések józan sorozata, a teendők valóban legkényesbiké. Bizonyosan sem »Kelet Népe« című munkámban, sem ez alkalommal nem hozom ennélfogva az üdvleldei eszmét szőnyegre, ha másoknak a dologhoz csak egy garassali hozzájárultát, vagy idejük s fáradozásaik csak egy kissé hosszabb s nagyobb adóját, mint a mennyivel például a Mátyás szobra jár vagy »már járt«, volna okom követelni. Én sem pénz, sem idő, sem különös fáradsági áldozatot senkitül nem kívánok, senkit ez iránt nem unszolok; mert nekem nem kell más, és esedezésem egybefoglalatja nem egyéb, mint a közönségnek eszmémet pártoló erkölcsi hajlama, egy kis jó tanács, s a most legközelebbiül egybegyülvendő országos rendek néhány

órai működése. Ebből áll az egész. — Már mi a helyzetet illeti, azt e célra saját pénzemen, azt gondolom felette alkalmas helyütt a budai hegyekben, ha tetszik, tüstént beszerzem, s azt a közönség szabad rendelkezése alá bocsátom. A helynek megszerzése körül tehát semmi gond, legalább azt hiszem, mert a megszerzendő hely mind elvonultsága mind magassága tekintetében tökéletesen látszik mai körülményeinkben megfelelni a célnak. Mai körülményeinkben, mondom, mert ha például Kosciuszko volna köztünk, kinek szinte kis hegyet emelt a lelkes lengyel, min — azt hiszem — senki a világon, még a földileg legerősb sem mert kaczagni: akkor közelebbi pontot, például Sz. Gellért hegyének pázsitos részét is e célra alkalmasnak, sőt sokkal alkalmasbnak lehetne mondani, mellynek fekvése, a központi várost tekintve, igen kies és érdekes szép emlékekkel feldíszesítve, még sokkal kiesebbé válnék. Miután azonban Kosciuszko köztünk nincs, kit minden színű egy test-, egy lélekkel nemzeti hősnek tartana: vagy ha volt volna is köztünk Kosciuszko, irigy versengéseinknél fogva, ő egyedül mint párt embere jelenne mostanság még meg, kit olly arányban piszkol egy rész be, mint a melly arányban a másik felistenit; miután, mondom, eddigelé inkább csak illyféle egy részről bepiszkolt vagy legalább nem méltánylou martirokkal bírt honunk; s fejletlenségünk-, s ebből eredő viszálykodásink- s egyebonyolodott körülményeinkhez képest egy darabig még alkalmasint csak illyfélékkel fog dicsekedhetni, kiket vagy az egyik, vagy a másik rész kinzott és kinez, s kik ekkép holtuk után szenvedelmes embertermészetileg számtalan kebelben legalább egy darabig szálkát hagyának hátra, ez okbul tán elvonultabb, távulabb helyzet az alkalmasb, t. i. ollyas, mint a millyent a budai hegyekben lettem, s ha alkalmasnak találtatnék, megszerezni kész vagyok, melly ha mindenünnen látható, s a határban mindenem túl emelkedett is, még is olly félrevonult és olly elszigetelve áll, mikép igen is közel, vagy ugy szólván utban s mindig szemközt létele által irigységi vagy boszantási tárgy- és tövisként senkit se nem bökdös, se nem sért. — Kopár a hegytér ugyan, de egykor, mikor a mindent pusztítani szerető, és a

fanemmel is engesztelhetlen háboruban levő magyarországi lakosnak baltája még nem juta oda, lombos tölgy rengeteg lehet, és ekkép, ha a kiseded makkot sat. senki el nem gázolja, s e tekintetben is, t. i. a fanem kimélése ügyében jobbra fordul, és maga magának legnagyobb hasznára a faültetők iránt szent pietásra olvadoz a magyar, idővel ismét csend-kéjt lehelő tölgyessé válhatik. Meredek a hely, igaz, de annál jobb, mert annak színére mámoros nem juthat, hol pedig istenileg sovárgunk felhevülhetni, oda minden földi ittasságbul kiébredve, egyedül józan állapotban szabad lépünk, mint-hogy a testnek kéjbilincsei és ezer szórakodásai közt, hiába törekszik a lélek csak egy kissé is magasbra emelkedni a mindennapinál. A helyzet körüli kérdés, melly ellen alig lehet valami elfogadhatót felhozni, s mi több, mellyen kívül aligha alkalmasbat találhatni, tehát már meglehetősen tisztában van, habár egészen még eldöntve nincs is; mert hiszen tán még is lehetne alkalmasb helyzetet feltalálni, például a Sz. Gellért hegyét, melly egy martir után nyeré nevét, és ekkép nem egy politikai vagy közvéleményi martir felfogadására volna ez okbul is alkalmasb; és e mellett a legkiesb, jóllehet komoly időtöltési sétául aránylag olly igen könnyen lehetne elrendezendő . . . . mi egyébiránt maga magátul valamikép csak el fog rendelkezni, feltéve, ha némi hajlamot bizonyít a közönség a felhozott eszméhez, s kivált ha a szép nem, hazánk hölgyei, nem különözik e kérdésben is magukat némileg tőlünk el, mint — fájdalom — azt annyi másban teszik; mert fogékony kebel s a község hajlama nélkül, jobb, maradjon el az egész. Én azonban szeretem remélni, szeretem hinni, mikép ha nem is tüstént, csak egy kis idő leforgása után, némi méltánylást még is nyerend eszmém; s azért ezt feltéve, egyencsen mint már fentebb érintém, jó tanácsért escedezem, mit tán ugy nyerhetek leginkább, ha itt az eszmének gyakorlati alkalmazásával hozom elő javasló vagy inkább indítványozó nézetimet, s mindenki, ki jobbat tud, szives a sajtó által nézetim eligazítására szólalni fel.

III. A HONALAPÍTÁS EMLÉKMŰVE.

Miként a fentebbi közleményekből kitünik: nagy Széchenyink nemzetünk dicső férfainak számára egy pantheont, egy walhallát óhajtott létesíttetni.

Nem írta le tervét a kivitelre alkalmas részletességgel, csak eszmét vetett föl, melyet a nemzetnek kell vala fejleszteni; nem jelölte meg pontosan a helyet sem, csak a budai hegyeket említé meg, arra célozván, hogy az félrevonult, elszigetelt helyen, de mégis közel az ország szívéhez, mindenünnen látható legyen.

Széchenyi még 1843-ban lépett föl ez eszmével, s akkor már »nem időelőttinek«, hanem sürgősen szükségesnek jelezte az eszme megvalósítását, s föl-hívta reá a nemzetet.

És a nemzet?! — elhangzott a szó a pusztában, és senki sem foglalkozott vele komolyan.

Széchenyi csalódott ebben is, mint sok másban.

Azonban ennek is megvan a mentsége — meg-volt eddig!

A csakhamar bekövetkezett izgalmas idők sokkal fontosabb, valódi életkérdések körül vették igénybe a nemzet figyelmét, tevékenységét, szellemi és anyagi erejét, még vérét is.

Azután következett a sötét kor — a fájdalom, a gyász, a némaság korszaka: melyben ilyesekre gondolni is bűn volt, s a ki hasonló gondolatait szóval vagy épen írásban kifejezni merte, ez által saját ítéletét mondta ki.

Majd ismét a hajnal ébredésével szintén sürgősebb kérdéseket világitottak meg annak sugarai s az új életre kelő, szabadabban lélegző nemzetnek egész tevékenységét az életerő gyűjtése, a mulasztások helyrehozása vette igénybe; nem ért reá régebbi mult dicsőségén lelkesülni, távol ősei, nagy férfiai számára emléket állítani.

Most már azonban ez idő is bekövetkezett: dicső férfaink közül József, a nagy nádor, Eötvös, a nagy államférfiu és író, Széchenyi, a legnagyobb magyar — emléksobrai állanak; Deák Ferencznek, a haza bölcsének, és Petőfinek, a nemzet lánglelkű költőjének szobrai készülnek. — Most már csakugyan ütött az óra, melyben nagy Széchenyink e magasztos eszméjével komolyan foglalkoznunk kell.

Nem kívánok az eszme érdemére, lényegére nézve véleményt nyilvánítani: sokkal csekélyebb porszemnek tekintem magamat, hogysen a legnagyobb magyar ezen lelkesült eszméjének bírálatára vállalkozhatnám!

Én az eszme teljének érintetlen hagyása mellett egy oly részlettel kívánok foglalkozni, mely sem a lényegét nem érinti, sem annak módosítását ki nem zárja.

Én a Széchenyi eszméjével a honalapítás magasztos tényének megörökítését igen könnyen és czélszerűen összekapcsolhatónak találok.

Kétségtelen előttem ugyanis, hogy a nemzet itteni fennállásának ezredik évét nemcsak valamely külső ünnepélyességekkel kívánja megörökíteni, hanem ez alkalomra egy maradandó közínű, valamely díszépitmény felállításával is fog külső kifejezést adni magasztos, hálás érzelmeinek!

Mi volna erre alkalmasabb, mint egy, a Széchenyi üdvölcdejéhez hasonló nagyszabású dics-csarnok létesítése, kapcsolatban a nagy honalapító Árpád messze kimagasló emléksobrával?!

S hol volna erre alkalmasabb, megfelelőbb hely a budai hegyeknél, s jelesül a felső hármás határhegynél?!

Gróf Széchenyi az általa felvetett eszmét örökség gyanánt hagyta hátra nemzetének s a nemzet van hivatva azt megvitatni, módosítani, megvalósítani.

Foglalkozzunk tehát komolyan ez eszmével: fejtsük ki, s állapítsuk meg a kivitel módját, mert már valóban itt az ideje.

Bármikép dőljön el azonban a kérdés: lényegében nem lehet más, mint egy imponáló építmény, régi dicsőségünk és itteni ezredéves fennállásunk emléke kell, hogy legyen az!

Első kérdés maga a hely megválasztása! és e tekintetben Széchenyi utmutatása irányadó. Széchenyi, midőn a budai hegyeket említette, a magyar fővárost környező hegyek közül csakis a Gellért-hegyre, a János-hegyre és a hármás határhegyre gondolhatott; de hogy meg nem nevezve bár, mégis hallgatagon maga kijelölte a hegyet, az kitűnik fenthivatkozott szavaiból, de kitűnik magából a dolog természetéből, mert kétségtelen, hogy a szóban forgó műnek oly

helyen kell lenni, mely nem nagyon közel, de mégis távolabb van a beépített várostól, s azt dominálni képes, könnyen megközelíthető s az ily műveknél nélkülözhetlen költői távolságot szolgáltatja, a mellett a beépített város legszebb, legnépesebb pontjairól látható, úgy hogy a szemlélőben fölkelte a figyelmet maga iránt, az érzést, mely végre készült, és a vágyat, azt közelebből is megtekinteni.

És vajjon melyik az említett 3 hegy közül felel meg legjobban ezen igényeknek? — Lássuk e végre azokat egyenként.

A legközelebb, ugyszólván benn a városban fekvő Gellérthegyre a kilátás Buda legtöbb pontjáról, de főkép a Dunáról, mindkét dunapartról, Pestről azonban csak egy-két a Dunára függőlegesen nyiló utczából van, ezt azonban nagyon zavarják a magas háztetők, másunnét pedig ugyszólván teljesen kizárják azt.

Eltekintve azonban ettől, s azon körülménytől, hogy a Gellérthegy hadászati célokra igénybe lévén véve, annak más célra való elfoglalása kormányunk ismert erélyének sem sikerülne, legalább a kellő időre nem: teljesen alkalmatlanná teszi azt említett célra az, hogy a fővárosi közlekedés és forgalom közvetlen közelében van, mi által elveszté a szükséges nyugalmat, a megfelelő láttávolságot, és főleg azon költői ihletet, melyek ily emlékművet kell hogy körítsenek; hogy ily dics-csarnok, ily emlékmű a szemlélőben a kegyeletos érzést felköltse és annak lelkében maradó benyomásokat hagyjon hátra.

A Jánoshegy a budai hegyek legmagasbika, ennek daczára azonban Pestről csak az alsó rakpartról, felfelé egész az eskütérig látható; a tulajdonképi dunapartról,

s jelesül a corso-sétányról s egész Pestről a kilátást a Jánoshegyre a várhegy és a királyi várpalota zárja el. A felső dunaparttól a Margit-hid környékén s különösen magáról a hidról gyönyörű világításban látszik a Jánoshegy, s a szem gyönyörködve nyugszik rajta: mindazonáltal — eltekintve attól, hogy kevés szebb pontról látható — e hegy nézetem és számos szakértő nézete szerint már azért sem alkalmas, mert annak csúcsa ily nagyobb szabású közmű elhelyezésére és díszes körzetének megalakítására elegendő sík terület adni nem képes.

A hármas határhegy, a másod legmagasabb hegy a budai hegység közt, ma még távol fekszik ugyan a fővárosi közforgalomtól: de messze nincs, a hozzáférhetés nem nehéz, csak hogy még nincs jókarban tartott utja.

A kilátás a hármas határhegyről gyönyörű. A budai hegyek közt számos pontról igen szép kilátás nyílik, de a hármas határhegy kilátása oly magasztos, oly elragadó és oly megkapó, hogy a látkört tekintve, egész Magyarországon a legszebbnek állíthatom.

És mégis tény, hogy aránylag igen kevés lakója a fővárosnak ismeri ezt a hegyet, a vidéki közönség alig bir tudomással róla, s igazat kell adnom egy jó barátomnak, a ki a hármas határhegyet a budai hegyek »hamupipókéjé«-nek nevezte.

Felhívom a főváros közönségének figyelmét a hármas határhegy fekvésének és szépségének kellő méltatására. Szomorú dolog, de tény, hogy e hajdan dús erdővel borított hegy ma kopár, s úgy vagyok értesülve, hogy a törökuralom idejében erdőpusztító barbár kezek tették e szép hegyet »hamupipóké«-vé.

A figyelmes szemlélő előtt feltűnő, hogy e hegy Budapestnek ugyszólván minden utcájába, minden élenkebb, szebb pontjába belé mosolyog: s talán e város egyik lakójának sem jut eszébe ez ígésző mosolyt hálás gyönyörködtető érzéssel viszonzni.

De ha komolyan foglalkozunk a Széchenyi által örökségkép hátrahagyott eszmével s ha létesíteni kívánunk egy oly dics-csarnokot, mely Magyarország ezredéves fennállásának emlékét megörökítse, s egyuttal a honalapítás dicső tényére emlékeztessen, s mely első sorban Árpád a honalapító méltó emlékét foglalja magában, s fekvésére nézve a Széchenyi-jelezte tulajdonságokkal birjon: akkor a hármass határhegy nem mellőzhető, s ez esetben e hegy eddigi elhanyagoltásaért dúsan fog kárpótoltatni; mert egyedül ez az a hegy, melyen Magyarország dics-csarnokának épülni kell.

Ha az idegen vagy vidéki magyar a magyar fővároshoz közeledik — jőjjön bár vizen vagy szárazon, hajón, vasuton, tengelyen, lóháton vagy gyalog — a mi a főváros területéből legelőször már távolról szemébe ötlük és lelkületét megragadja, az a Duna partján méltóságosan elterülő hármass határhegy.

A Dunáról, és pedig mindkét part egész hosszában, s az összes dunaparti létező és tervezett sétányokról, a hármass határhegy, kopár volta daczára, pompás, festői látványt nyújt; mindhárom hidról, de különösen a Margit-hidról és a láncz-hidról gyönyörűen emelkedik ki a hármass határhegy a látkör vonalából, és a szemlélőnek a festői tarka látvány élvezete közben kellemes nyugopontot szolgáltat.

A váczuutra, a körutra torkoló utcák, a király-utca mellék-utczái, s az Új-Pestre vezető egész külső

váciut kényszerítik a szemet a hármás határhegy megtekintésére.

Állapodjunk meg a király-utca elején, háttal a városliget felé fordulva; tekintsünk szét a városligeti tó környékén, hol télen-nyáron mindennap a legválogatottabb, vidám s e szerint a szép és a magasztos iránt kiválón fogékony közönség szokott összegyülni, s meg fogunk győződni arról, hogy a hármás határhegy egész pompájában és elragadó képében bájolja el a szemlélőt, kinek szeme, lelke önkénytelenül keresi az alámosolygó hegytő koronáját.

De mindez még nem elég arra, hogy a hármás határhegyet a szóban forgó dics-csarnok elhelyezésére méltónak s illetőleg egyedül alkalmasnak jelölje ki. Ha gróf Széchenyi István élne, helykémlelő utja bizonyára elvezetné őt a sugáruti octogon-térre, az itt eléje táruló szép látványra — az előtérben a szab. osztrák államvaspálya-társulat új indóháza, háttérben a gyönyörűen formált hármás határhegy kopár fejével — bizonyára lelkesülve kiáltana fel: ez a pont az, hová a Magyarország dicsőségét és kapcsolatban a honalapítás emlékével, jeleseinek emlékét fennen hirdető üdvöldének jönni kell.

De menjünk tovább, szives olvasó. Foglalj állást a főváros legszebb palotája előtt a Gizella-téren, tekints végig a Dorottya-utcán s szemed legelőször a dicső eszmének alkotójára, a legnagyobb magyarnak, gróf Széchenyi Istvánnak ma ünnepélyesen leleplezett emléksobrára esik; e mögött szemedbe tűnik az ő kezdeményezése folytán létesült s az ő legszebb emlékét képező m. tudományos akadémia díszes palotája, s ha egy kissé balra tekintesz, a szőke Dunán keresztül

meglátod a hármas határhegyet festői képével, képzeld hozzá tetejébe még a hozzá hasonló jelesek számára felállítandó, az ő eszméjével lényegben egyező dicscsarnokot, mely egyuttal a honalapító kimagasló szobrát is magába foglalja — s valld be, hogy különösen egy igaz magyar kebelre nézve lélekemelőbb kép nem is képzelhető. *)

Az ifju főváros szívében, annak legszebb pontján körültekintve, látjuk, hogy hazánk fővárosa fejlődik, szépül s buzgón törekszik az európai fővárosok, a világvárosok sorában méltó helyet foglalni s a mint a szemlélőnek ez érzettől dagadó keble emelkedik, a szemébe ötlő megkapó kép már csak a természetes eszmelánczolatnál fogva is magasztos gondolatait visszaráöpíti egy ezredévvvel a multba, s lelke elmereng a honalapítás, a honalapító s dicső ősök, nagy férfiak, viszontagságos és mégis lelkesítő mult édes emlékein, s azokon végig futva, látja, érzi, hogy az áldozatkész igazi honszeretet, melynek legszebb példáját Széchenyi adta, teszi életképessé, erőssé és virágzóvá a nemzetet.

E kép gondos szemlélője — bármennyire csüggedt és kétségbeesett is hazánk jövője iránt — kibontakozik a csüggedés és kétségbeesés fásító, lélekölő békóiból s lelke felvillanyozva, a legszebb reményekre kél, s szép és nemes tettekre buzdulva, önkényt felkiált:

Él magyar, áll Buda még! a mult csak példa legyen most!

E kép valóságos kincsszekrényt képez, s a ki egyszer abba belétekintett, az azt feledni soha sem fogja! — s ez emlék felüdíti a lelket, s Magyarországot

*) A gyönyörű, elragadó kép fényképe látható az egyes könyvárusboltok kirakataiban. R. P.

további fennállása, felvirágoztatása érdekében nemes nagy tettekre egész életén át buzdítani fogja!

És most kérdem a szives olvasót, képzel-e, talál-e alkalmasabb helyet, szebb pontot a honalapítás emlékének felállítására?!

Engedjék meg még, hogy egyet-mást elmondjak azon anyagi előnyökről is, melyek javaslatom elfogadásából a főváros közönségére közvetlenül hárulnak.

Először is az építkezésre és a megfelelő módon parkirozandó körzet számára szükséges hely nagy részben a főváros tulajdonát képezi; a mennyiben magán tulajdont képez, most még potom áron megszerezhető, sőt biztos forrásból tudom, hogy az e környéken jelentékeny területtel biró Hengl-család, a megkívántató terjedéket sajátjából a nemzetnek e célra örömmel odaajándékozná.

Másodszor: az egész hegy, az előhegygyel és a szép völgygyel együtt most kevés erdőséggel bir, de igen könnyen befásítható; talaja különösen akác termelésre nagyon alkalmas, sőt az ős tölgyerdő maradványai most is bőven vannak rajta; buja füve szénának leginkább kedveltetik, s a régi erdő pár év alatt egészen kiújulna, ha gondot viselnénk reája, mert most a hidegkutiak s az ottani birtokosok marhái, kecskéi, szamarai legelik és rágják le az évenkint meg-megjövő újabb fakadásokat; csak egy őrt kellene oda alkalmazni és a barmok oda terelését megtiltani, s biztos vagyok benne, a honalapítás ezredik évére a legszebb fiatal tölgy- és akáczerdő díszítené a most kopár hegyet; a magán telkeken nyaralók épülnének s ha még az oda vezető ut is jó karba helyezettnek

és fentartatnék, a főváros megkímélhetné a már is tervbe vett befásítás, illetve erdősítés temérdek költségeit, s azt magára az emlékműre s utak építésére fordítaná.

Az ebből indirekt, a főváros közönségére háruló egyéb anyagi előnyökről szólanom nem kell — az mindenki által ismeretes. — Egy új villatelepet, egy felséges kirándulási helyet nyerne a főváros, még pedig olyat, melyet a mai kor igényeinek megfelelően lehetne alakítani és berendezni; s a főváros ma parlagon fekvő birtokát mint nyaraló telkeket igen jól értékesíthetné.

Eltekintve azonban a dics-csarnok létesítésétől, maga a hely megérdemli a nagyobb gondozást és művelést, és szükségessé teszi, hogy a szép völgybe vezető egy jó ut létesíttessék. Már a neve »szépvölgy« maga igazat ad nekem, s feltűnővé teszi annak elhanyagoltatását; és igen sajnálatossá, hogy e nyaralókra kiválóan alkalmas kies hely eddig e célra igénybe nem vétetett.

A hegy széle egy órajársnyi területet képez, s egy magas fensíkot, mely a természettől nyaralóknak teremtetett, egészen a Dunára néz, s egészen a főváros tulajdonát képezi.

A főváros vétket követ el maga ellen, ha e kincsbányát ki nem aknázza.

IV. BEFEJEZÉS.

Es most befejezem felszólalásomat, melynek közzétételére egyedül hazám szeretete bátorított fel.

Elmondhatom a középítési bizottmánynyal, hogy csak a nemzeti öntudatot kívánom ébren tartani s felhívni a nemzet figyelmét a nemzeti ünnep előkészítésére.

Egy nemzetnek s különösen a magyar nemzetnek nem szabad nyomtalanul elenyészni hagyni fennállásának ezredik évét, mert ha ez megtörténnék, csak azt bizonyítaná, hogy a nemzet öntudatát elvesztette, hogy kihalt belőle az anyagi erővel együtt az összetartó szellem, elenyészett bizalma önmagához s menekülni akar multjának még emlékeitől is s nincs többé reménye ahhoz, hogy élete hosszan tartson s hogy nagy tettekre össze szedhesse erejét.

Ezt egyetlen, hazáját igazán szerető, magyarnak sem szabad még elgondolni se.

Nemzetünk nincs is feloszlási állapotban s ezredéves fennállásának ünnepe kétségkívül arról fog bizonyosságot tenni, hogy ősereje nem csak nem fogyott meg, hanem annyira gyarapodott, hogy az ezredik év élet-tartamának csak kis részét jelezheti, s ezután lesz még igazán nagygyá!

Kétségtelen, hogy ezen nagy ünnepély tervében benne fog foglaltatni valamely oly maradandó emlékmű létesítése is, legyen az akár épület, akár szobor, melynek helye a főváros területén, az ország szívében lesz kijelölve s kétségtelen az is, hogy ha a nemzethez méltót akarunk felmutatni ezen nagy ünnepen, nem biztathatjuk magunkat azzal, hogy még kilencz évre terjedő időnk van odáig! mert a terv megállapítása, az egész nemzet tervszerű hozzájárulásának kieszközlése, az eszközök megválasztása s a kivitel, ezen kilencz évet teljesen igénybe fogják venni.

Épen azért, azt hiszem, a fővárosnak, mint az ország első törvényhatóságának, nemcsak, de az egész nemzetnek s különösen a törvényhozásnak fel kell karolni ez ügyet úgy, hogy az többé el ne aludjék, s hogy a mindenki által hangoztatott s mélyen átérzett magasztos íge végre valahára testté is váljék.

Mint fentebb említettem, Pest város hatósága már 12 év előtt megtette a kezdeményező lépést. A nemzetünk viszontagságos életében mindig jelentékeny szerepet játszott Buda és az ő s Ó-Buda városok egyesülésével alakult főváros ne legyen kevésbé hazafias és lelkesült az ifju Pestnél s az alakilag fiatal, de elemeiben ő s fő- és székváros törvényhatósága mutassa meg, hogy nemcsak a jelent és a jövőt illető szépítési és felvirágoztató törekvéseiben tud lelkesülni, hanem a viszontagságos, de elvitázhatlanul dicső mult iránt tartozó kegyeletnek is tud és akar is tehetségéhez képest adózni.

A főváros törvényhatósága ne engedje elaludni az elődje által felszínre hozott magasztos eszme megvalósításának kérdését, váltsa be Pest városának a

nemzet színe előtt tett ünnepélyes ígéretét, mutassa meg, hogy »az ügy szentsége iránti lelkesedésből kifolyó áldozatban magát senki által túlszárnyaltatni nem engedi« — vegye kezébe újra az elaludt ügyet, éltesse fel azt többé el nem lohadó életre és tekintélyének egész súlyával szorgalmazza azt, hogy minden intézkedés idejekorán megtörténjék arra nézve, hogy a nemzet nagy ünnepe, a hazájáért lángoló nemzethez méltóan ünnepeltessék meg.

És ha, mit nem hihetek, sem a főváros, sem a törvényhozás nem érezné magát indítatva, vagy nem találná még helyénlevőnek, komolyan hozzá látni az előkészítő munkálatokhoz, úgy vegye a kezébe azt maga a nemzet, a társadalom.

Országos, nemzeti ügy ez! melyért lelkesülni, melynek legillőbb módon leendő megvalósításán közreműködni minden magyarnak — a ki hazáját igazán szereti — legszentebb és legmagasztosabb kötelessége.

S volna e hazában egyén, a Kárpátoktól Adriáig! — ki magát magyarnak nevezi, és nem így gondolkoznék?!

Nincsen! nem lehet! a ki nem így gondolkozik, az nem magyar!

Azt hiszem, itt az ideje! és semmi elveszíteni, elmulasztani való időnk nincs.

Foglalkozzunk tehát komolyan az eszmével, lássunk hozzá a nagy munkához, hogy kellő időben készen lehessünk vele; hogy midőn hazánk fennállásának ezredik éve megérkezik: méltó tények hirdessék a világnak, hogy tudunk lelkesülni a multak dicsőségeért, kegyelettel birunk őseink kiváló érdemei iránt s azok dicső példáiból meritünk erőt és lelkesedést oly tények

végrehajtására, melyek be fogják bizonyítani és igazolni a legnagyobb magyar, hallhatatlan Széchenyink azon jelentőségteljes jóslatának igazságát:

»Magyarország nem volt, hanem lesz!«

Legyen is nagy, dicső, örökké tartó! s erre vezérelje a nemes, hős magyar nemzetet őseink dicső szelleme, a magyarok pártfogó Istene!

BUDAPESTEN, 1880. május hó 23-án.

Róssa Péter.

DR. BALÁZSI GÉZA

